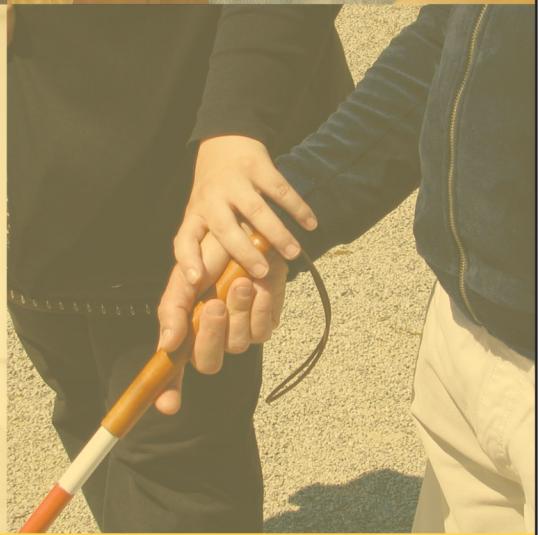
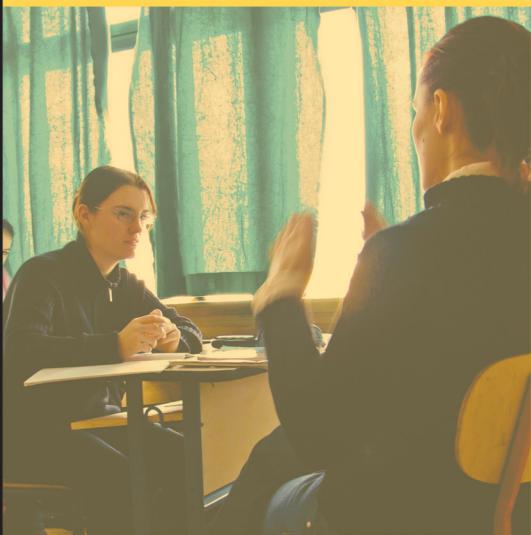

Obrazovanje djece s teškoćama i studenata s invaliditetom:
Analiza policy okvira i njegove provedbe

I JA ŽELIM
UČITI

Ulaganje u budućnost.

Europska unija

Projekt "Multidimenzionalna analiza socijalne uključenosti djece s teškoćama i studenata s invaliditetom u obrazovnom procesu" sufinanciran je sredstvima Europske unije iz Europskog socijalnog fonda.

Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost Hrvatskog saveza gluhoslijepih osoba Dodir.

SADRŽAJ

UVOD	3
HRVATSKI REGULATORNI I POLICY OKVIR.....	3
PREDŠKOLSKI ODGOJ.....	5
Uključivanje djece s teškoćama u predškolske programe	5
Standardi i uvjeti integracije	6
Decentraliziranost predškolskog sustava i problem nejednakosti	7
OSNOVNOŠKOLSKO I SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE.....	8
Poticanje inkluzivnog pristupa obrazovanju	9
Provjeda integracije u redovitom školskom sustavu.....	10
Osiguranje razumne prilagodbe	13
Osposobljavanje nastavnika	14
VISOKOŠKOLSKO OBRAZOVANJE.....	15
Upisi, nastava i polaganje ispita.....	16
Potpora studentima s invaliditetom	17
Prostorna prilagodba i studentska prava	18
ISKORACI KOJE DONOSE NOVI STRATEŠKI DOKUMENTI.....	20
IZVORI PODATAKA I LITERATURA.....	23

UVOD

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom¹ i Konvencija o pravima djeteta² Ujedinjenih naroda uokviruju utemeljenje nacionalnih politika na proširenom socijalnom modelu koji djeci s teškoćama u razvoju i osobama s invaliditetom ne doživljava samo kao ranjive društvene skupine potrebite skrbi već kao nositelje obrazovnih, socijalnih, gospodarskih, građanskih i političkih prava. Razumijevajući invaliditet kao kombinaciju obilježja individue i njenog društvenog okruženja, konvencije stavljuju naglasak na aktivnosti osnaživanja djece s teškoćama i osobama s invaliditetom za realizaciju prava i osobnih potencijala te na uklanjanje fizičkih, socijalnih i drugih prepreka za njihovo jednako sudjelovanje u društvu. Članak 24. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom usmjerava države potpisnice na poduzimanje mjera obrazovne politike kojima će se osigurati da svako dijete s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom ima pravo na obrazovanje na osnovi jednakih mogućnosti. Za Hrvatsku, koja je ratificirala obje konvencije, to znači prioritet ostvarenja inkluzivnog obrazovnog sustava što se postiže osiguranjem pristupa, individualne razumne prilagodbe i podrške na svim razinama obrazovanja te poticanjem razvoja vještina djece s teškoćama i mladih s invaliditetom za puno i ravnopravno sudjelovanje u obrazovnom procesu.

Cilj ove analize je dati obuhvatan pregled sadržaja zakonodavstava i strateških dokumenata koji uokviruju ostvarenje prava na obrazovanje na osnovi jednakih mogućnosti te procijeniti u kojoj su mjeri u ovom trenutku u Hrvatskoj ostvareni uvjeti za postizanje inkluzivnog predškolskog odgoja, osnovnoškolskog, srednjoškolskog i visokog obrazovanja. Analiza zakonodavstva i dokumenata javnih politika obuhvatila je relevantne nacionalne planove, strategije, zakone i podzakonske akte iz područja obrazovanja i politike jednakih mogućnosti za osobama s invaliditetom³, a ocjena provedbe inkluzivnog obrazovanja temelji se na analizi izvješća o provedbi konvencija, nacionalnih strategija, izvješća Pravobraniteljice za osobama s invaliditetom kao i na pregledu dostupnih istraživanja⁴. Analiza primarnih i sekundarnih dokumenata provedena je tijekom svibnja i lipnja 2014. godine. Rezultat analize je ovaj tekst koji donosi pregled sadržaja dokumenata koji na općoj razini uređuju pravo na pristup obrazovanju djeci s teškoćama i osobama s invaliditetom te zasebne analize okvira i provedbe integracije na trima razinama odgoja i obrazovanja: predškolski odgoj, osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje te visoko obrazovanje. Na kraju teksta prikazuju se planovi unapređenja trenutnog stanja koje sadrže novi strateški dokumenti u područjima obrazovanja i zaštite prava djece.

HRVATSKI REGULATORNI I POLICY OKVIR

Pravo na pristup obrazovanju djeci s teškoćama i osobama s invaliditetom (OSI) u Hrvatskoj osigurano je nizom pravnih akata i strateških dokumenata. Uz ratifikaciju konvencija Ujedinjenih naroda, Republika Hrvatska je Ustavom svojim građanima zajamčila dostupnost obrazovanja na svim razinama i pod jednakim uvjetima (članak 65), a posebnu skrb usmjerila je na zaštitu osobama s invaliditetom i njihovo uključivanje u društveni život

1 Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (NN -Međunarodni ugovori, br. 6/07, 3/08 i 5/08)

2 Konvencija o pravima djeteta (NN- Međunarodni ugovori, br. 12/93, 20/97)

3 V. Popis analiziranih dokumenata na kraju teksta

4 V. Popis korištenih izvora i literature na kraju teksta

(članak 57)⁵. Dodatna zaštita prava na obrazovanje djece s teškoćama i mlađih s invaliditetom na općoj razini osigurana je i Zakonom o suzbijanju diskriminacije⁶ koji zabranjuje svako postupanje, odredbu ili praksu kojom se osoba stavlja u nepovoljniji položaj po nekoj od osnova (ovdje invaliditet i zdravstveno stanje). Isti Zakon u svojim odredbama (članak 4) kao jedan od oblika diskriminacije određuje propuštanje razumne prilagodbe kojom se osobama s invaliditetom, sukladno njihovim specifičnim potrebama, omogućava korištenje javno dostupnih resursa, prilagodbom infrastrukture i prostora, korištenjem opreme i na drugi način koji nije nerazmjeran teret za onoga tko je to dužan omogućiti.

Razradu okvira za inkluzivan odgoj i obrazovanje, uz opće pravne akte, osiguravaju i strateški dokumenti usmjereni izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom, zaštiti prava i interesa djece te razvoju sustava odgoja, obrazovanja i znanosti. Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine⁷ (Strategija) u poglavlju Odgoj i obrazovanje kao prioritet postavlja osiguranje kvalitete i dostupnosti svih razina obrazovanja za djecu s teškoćama i osobe s invaliditetom. U tu svrhu, Strategija predviđa mjere koje potiču organizacijsku i stručnu podršku procesu uključivanja učenika s teškoćama i studenata s invaliditetom. Razradom mjera kroz aktivnosti i pokazatelje provedbe⁸ Strategija usmjerava nadležna tijela državne uprave i jedinice područne/lokalne samouprave prema kontinuiranom usavršavanju odgojno-obrazovnih djelatnika za stjecanje kompetencija za rad s djecom s teškoćama, osiguranju mreže odgojno-obrazovnih ustanova bez prostornih prepreka, povećanju dostupnosti mobilnih službi podrške učenicima s teškoćama u redovnim školama i njihovim nastavnicima, povećanju podrške pomoćnika u nastavi i prevoditelja znakovnog jezika te osiguranju prijevoza učenika i uporabe specifičnih nastavnih sredstava i pomagala koja su prilagođena vrsti potreba učenika s teškoćama razvoju. Iako sama Strategija ne razrađuje specifične aktivnosti za poticanje inkluzivnog obrazovanja studenata s invaliditetom, Okvir za praćenje provedbe Strategije postavlja pokazatelje kojima se prati predviđeno osiguranje pristupačnosti fakulteta i visokih učilišta te povećanje dostupnosti studentskog smještaja, stipendija, prilagođenih nastavnih/ispitnih materijala, adaptivnih sredstava i osobnih asistenata ili pomagača u nastavi.

Stvaranje uvjeta za integraciju djece s teškoćama u sustav školstva predviđeno je i Nacionalnim planom aktivnosti za prava i interes djece⁹ čije je razdoblje provedbe isteklo u 2012. godini. Ovaj dokument je među ciljevima i mjerama naglasio izradu redovnih odgojno-obrazovnih programa koji će osigurati isticanje sposobnosti učenika s teškoćama kao i sadržajno obogaćivanje postojećih rehabilitacijskih programa. Usmjereno na stvaranje uvjeta integracije obilježava i strateški dokument koji uređuje odgojno-obrazovni sustav. Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja¹⁰ provodio se od 2005. do 2010. godine, a među svoje razvojne ciljeve je postavio osiguranje arhitektonske dostupnosti odgojno-obrazovnih ustanova, povećanje ponude obrazovnih programa za djecu s teškoćama i

5 Ustav Republike Hrvatske (NN, br. 85/10 – pročišćeni tekst)

6 Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN, br. 85/08, 112/12)

7 Vlada Republike Hrvatske (2007) Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine (NN, br. 63/07)

8 Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2010) Okvir za praćenje provedbe Nacionalne strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine

9 Vlada Republike Hrvatske (2006) Nacionalni plan aktivnosti za prava i interes djece od 2006. do 2012. godine.

10 Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2005) Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005-2010.

unapređenje postojeće regulative. Usvajanjem posebne regulative¹¹ javnim institucijama, uključujući odgojno-obrazovne, 2007. godine zadana je obveza osiguravanja prostorne pristupačnosti za osobe s invaliditetom, a donošenjem novog Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u 2008. godini te izmjenama regulative i državnih standarda predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja u posljednjih pet godina otvoren je put inkuzivnom odgoju i obrazovanju. Rezultati unapređenja regulative, kao i njezina provođenja, u nastavku se prikazuju zasebno za svaki dio odgojno-obrazovnog sustava.

PREDŠKOLSKI ODGOJ

Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju¹² djeci s teškoćama u razvoju daje pravo prioriteta upisa u predškolske programe. U skladu s Državnim pedagoškim standardom predškolskog odgoja i naobrazbe¹³, djeca predškolske dobi s teškoćama mogu biti uključena u redoviti rad dječjeg vrtića u odgojno obrazovnoj skupini (integracija ili inkluzija) ili u program javnih potreba koji se realizira kroz posebne odgojno obrazovne skupine. Iznimno, odgojno obrazovni rad s djecom s teškoćama može se provoditi i u posebnim ustanovama među koje spadaju dječji vrtići osnovani za rad s djecom s teškoćama, odgojno obrazovne ustanove, ustanove socijalne skrbi, zdravstvene ustanove i udruge koje imaju verificiran program Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta (MZOS) za rad s djecom s teškoćama u razvoju.

Uključivanje djece s teškoćama u predškolske programe

Prema podacima Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta (MZOS), broj djece s teškoćama u razvoju (TUR) uključenih u organizacije predškolskog odgoja i obrazovanja u šk. godini 2013./2014. iznosi 5.972 (5,46%) od čega je u sustav integrirano 5.370 djece, a u posebnim skupinama je 602 djece. Broj djece s teškoćama u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja kroz godine se postupno povećava pa je današnji udio skoro dvostruko veći od udjela šk. godine 2005./2006. koji je iznosio 2,98%. U Hrvatskoj postoji 769 matičnih dječjih vrtića i 953 područna vrtića te 11.410 odgajatelja i 1009 stručnih suradnika¹⁴. Prema mišljenju pravobraniteljice za osobe s invaliditetom Anke Slonjšak radi se o relativno malom broju djece s teškoćama u razvoju, čiju bi odgojnu inkluziju sustav s postojećim infrastrukturnim kapacitetima mogao provesti. No, ostaje otvoreno pitanje ravnomjernosti uključivanja uslijed decentraliziranog pristupa, kao i osnaženosti odgajatelja i suradnika za rad s djecom s teškoćama u razvoju.

Prema anketi koji je proveo Ured pravobraniteljice u 120 vrtića, većina podataka odnosi se na djecu čije su teškoće u razvoju utvrđene u sustavu socijalne skrbi. Postotak neupisane

11 Zakon o prostornom uređenju i gradnji (NN, br. 76/07) i Pravilnik o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN, br. 151/05, 61/07)

12 Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju (NN, broj 10/1997., 107/2007. i 94/2013.)

13 Državni standard predškolskog odgoja i naobrazbe (NN, br. 63/08, 90/10)

14 Izvori: Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013 i Ministarstvo socijalne politike i mlađih (2014) Izvješće o provedbi Strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom

djece s TUR znatno je manji nego kod djece bez TUR. Analizom primljenih podataka vidljivo je da dječji vrtići poštuju pravo prvenstva kod upisa, skloni su uključiti djecu s teškoćama, ali nakon uključivanja djeteta ostaju prepušteni sami sebi. Zbog zakonske nedorečenosti, roditelj nije obavezan donijeti nalaz i mišljenje iz sustava socijalne skrbi na osnovu kojeg bi dijete imalo osiguranu određenu potporu. Gotovo svi vrtići naglašavaju problem djece koja imaju razvojnih poteškoća, koje nisu potvrđene navedenim nalazom, a trebaju dodatnu pažnju, skrb i prilagodbu. U tom slučaju vrtići nemaju zakonsku osnovu za pružanje takve potpore.

Od ukupnog broja djece s teškoćama u razvoju, u vrtićima obuhvaćenim anketom Ureda pravobraniteljice za OSI svega nešto više od 5% djece djelomično je uključeno u skupinu s posebnim programom, dok su sva ostala djeca s teškoćama u razvoju integrirana u skupinu s redovnim programom. Prema mišljenju velikog broja vrtića, dijete s teškoćama u razvoju treba biti dio redovne skupine djece, ali uz smanjeni broj djece, a povećani broj asistenta i rehabilitatora, čime bi bile zadovoljene potrebe djeteta.

Standardi i uvjeti integracije

S obzirom da je u praksi najčešći uključivanje djece s teškoćama u skupine s redovitim programom, posebno je važan način na koji Državni pedagoški standard regulira uvjete integracije. Standardom se utvrđuje broj djece u odgojno-obrazovnoj skupini u kojoj boravi dijete s teškoćama u razvoju te definiraju uvjeti zapošljavanja posebnih radnika za pomoć i njegu koji djeluju uz stručni tim vrtića. Uz propisani broj djece u skupini u kojoj boravi dijete s teškoćama u razvoju, osim stručnog tima vrtića dječji vrtić može zaposliti radnika za pomoć i njegu. Postojećim regulatornim okvirom nisu, međutim, definirani uvjeti i normativi korištenja drugih oblika podrške djetetu i djelatnicima vrtića poput vanjske stručne podrške, asistenata/pomoćnika djetetu ili prevoditelja za znakovni jezik te volontera. Oko polovice od 120 ispitanih vrtića pridržava se odredbi Državnog pedagoškog standarda o manjem broju djece u skupini ili angažiraju trećeg odgajatelja. No, samo tri od svih ispitanih vrtića navelo je da ima zaposlenog pomoćnog radnika za njegu.

Oblici podrške inkluziji u vrtićima (N=120)

Oblik podrške inkluziji	Broj vrtića
Vanjska suradnja	96
Asistent	71
Stručni djelatnik – rehabilitator	54
Manja grupa djece	51
Pomoćni radnik za njegu	3
Ne koriste stručnu pomoć ni suradnju	14

Izvor: Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013.

Uz spomenute deficite, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom u godišnjem izvješću¹⁵ naglašava izostanak definiranih uvjeta provođenja stručne fizičke ili psihosocijalne rehabilitacije/patronaže i rane intervencije tijekom boravka djeteta u vrtiću. U izvješću Pravobraniteljice negativno se ocjenjuje prilagodba dječjih vrtića propisanim standardima te se problematizira nemogućnost smanjenja broja djece u grupi i/ili nedostatak asistenta/pomoćnika djetetu, odnosno trećeg odgajatelja. U vrtićima se ipak sve više koriste asistenti/pomoćnici djetetu te se može reći da to (kao i u obrazovanju) postaje preferirani oblik podrške. No, prema anketiranim vrtićima, nedovoljna stručna ekipiranost i slaba opremljenost didaktičkim igračkama i pomagalima i dalje ostaju značajan problem, kao i neprilagođenost prostora. I to unatoč tome što prema podacima MZOS-a 95% predškolskih ustanova ima osiguran pristup za djecu s teškoćama u razvoju, a gradnjom novih predškolskih ustanova poštuju se prostorni standardi koji osiguravaju višestruku prilagođenost djeci s motoričkim teškoćama¹⁶.

Kod uključivanja djece s TUR u ustanove predškolskog odgoja najveći broj pritužbi Pravobraniteljici¹⁷ odnosi se na duljinu boravka djeteta u vrtiću, često uslijed skraćivanja njihova boravka zbog raznih razloga, poput nepostojanja adekvatnih stručnjaka. Svega 10% djece boravi u vrtiću kraće od 4 sata, što znači da to nije preferirana praksa. Sve je više pritužbi i zbog neosiguravanja primjerene podrške i uvjeta boravka za djecu s TUR. Boravak djeteta s teškoćama u razvoju, pogotovo kad se radi o izraženijim razvojnim smetnjama, traži veliki angažman vrtića i značajno troši njihove kapacitete, za što veliki broj vrtića nema odgovarajuću podršku svojih osnivača, prije svega onu finansijsku.

Decentraliziranost predškolskog sustava i problem nejednakosti

U kontekstu decentraliziranog sustava predškolskog odgoja, deficiti postojeće regulative predstavljaju značajan problem jer rezultiraju fleksibilno definiranim obvezama osnivača predškolskih ustanova. S obzirom da, temeljem Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju, državna razina uglavnom financira programe javnih potreba (posebne odgojne skupine), okvir i sredstva za programe integracije u vrtićima primarno osiguravaju jedinice lokalne samouprave. Ispunjeno primjerenih standarda integracije, stoga, uvelike ovisi o proračunu, kapacitetima i senzibiliziranosti pojedine jedinice lokalne samouprave.

Prema godišnjem izvješću Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom¹⁸, učestale pritužbe roditelja djece s teškoćama u razvoju ukazuju na nedostatak sustava rane intervencije, dijagnostike i (psihosocijalne) rehabilitacije djece s razvojnim rizikom i s teškoćama u razvoju na pojedinim područjima Republike Hrvatske. Uočena je i slaba podrška lokalne samouprave udrugama koja djeci pružaju rehabilitacijske usluge. Analiza podataka o djeci s teškoćama u razvoju u dječjim vrtićima pokazuje da podrška djeci s teškoćama u razvoju u sustavu predškolskog odgoja također nije dostatna: gotovo polovica vrtića, pogotovo iz manjih sredina, osim pedagoga niti nema drugih stručnih djelatnika. Ako pak vrtić ima stručni tim, on bi mogao pomoći u sustavu rane intervencije. Sustav socijalne skrbi nije

15 Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013

16 Izvor: Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014) Izvješće o provedbi Strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom

17 Izvor: Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013

18 Ibid

razvio mrežu ustanova koje pružaju ranointerventne usluge u zajednici. Prema saznanjima Pravobraniteljice¹⁹ u planu Ministarstva socijalne politike i mladih u 2014.g. nije moguće proširenje kruga pružatelja usluga zbog nedostatka sredstava u proračunu. U nekim sredinama djeca nemaju osiguranu preporučenu rehabilitaciju: logopedski tretman ne može se provesti u sustavu zdravstvene zaštite ni financirati putem HZZO-a, već privatno. Ni drugi preporučeni tretmani, poput radne terapije, defektologa-rehabilitatora, programa senzorne integracije ne financiraju se putem HZZO-a niti su u nekim sredinama dostupni u bilo kakvom obliku. Kroz djelovanje Ureda pravobraniteljice također je uočeno da roditelji djece s teškim invaliditetom kojima je preporučen posebni program dječjeg vrtića odustaju od toga jer ne mogu sami financirati uslugu, a općina ne sufinancira troškove boravka u dovoljnem iznosu.

U propisima iz socijalne skrbi, člankom 85. Zakona o socijalnoj skrbi²⁰, definirano je pravo na pomoć pri uključivanju u programe odgoja i redovnog obrazovanja (integracija), koje se sastoji u pružanju stručne podrške odgajateljima, učiteljima i nastavnicima u predškolskim i školskim ustanovama. Ovu uslugu priznaje nadležni centar za socijalnu skrb, a najvećim djelom je pružaju dom socijalne skrbi i centar za pružanje usluga u zajednici. U sredinama u kojima postoji odgovarajuća ustanova, kao što je to u Zagrebu slučaj s centrima Vinko Bek i Slava Raškaj, ovu uslugu vrtići učestalije koriste. S druge strane, u sredinama gdje ne postoje odgovarajuće ustanova u sustavu socijalne skrbi, pravo stručne podrške se teško realizira. I iz ovoga primjera vidljivi su problemi decentraliziranog pristupa koji u kontekstu nejednakog razvoja lokalnih jedinica, odnosno njihovih odgojno-obrazovnih i drugih kapaciteta, rezultira neujednačenim praksama. Djeca s teškoćama u razvoju tako u Hrvatskoj mogu imati dijametralno različite uvjete razvoja i podrške, od nepostojanja gotovo nikakve podrške do iznimno dobre podrške i suradnje.

OSNOVNOŠKOLSKO I SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi²¹ i Državni pedagoški standardi²² određuju mogućnosti kao i uvjete i norme za uključivanje učenika s teškoćama u razvoju u redovite školske programe. Vrstu teškoća i primjeren oblik školovanja i pomoći za pojedinog učenika utvrđuje stručno povjerenstvo za utvrđivanje psihofizičkog stanja učenika. Nakon zakonodavnih izmjena 2012. godine za taj zadatak se uz povjerenstvo na razini grada i/ili županije angažira i povjerenstvo škole. S obzirom na odluku povjerenstava, učenici osnovno obrazovanje mogu pohađati i završiti po redovitom nastavnom programu uz individualizirani pristup ili po prilagođenom nastavnom programu, a svoje srednjoškolsko obrazovanje mogu nastaviti u redovitim srednjoškolskim programima obrazovanja uz individualiziran pristup, u prilagođenim programima ili, iznimno, u posebnim programima srednjoškolskog obrazovanja. Učenici koji su osnovno obrazovanje završili po posebnim programima srednjoškolsko obrazovanje mogu nastaviti u posebnim programima obrazovanja u srednjim školama ili posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama.

19 Ibid

20 Zakon o socijalnoj skrbi (NN br. 33/2012, 46/ 2013 i 49/2013)

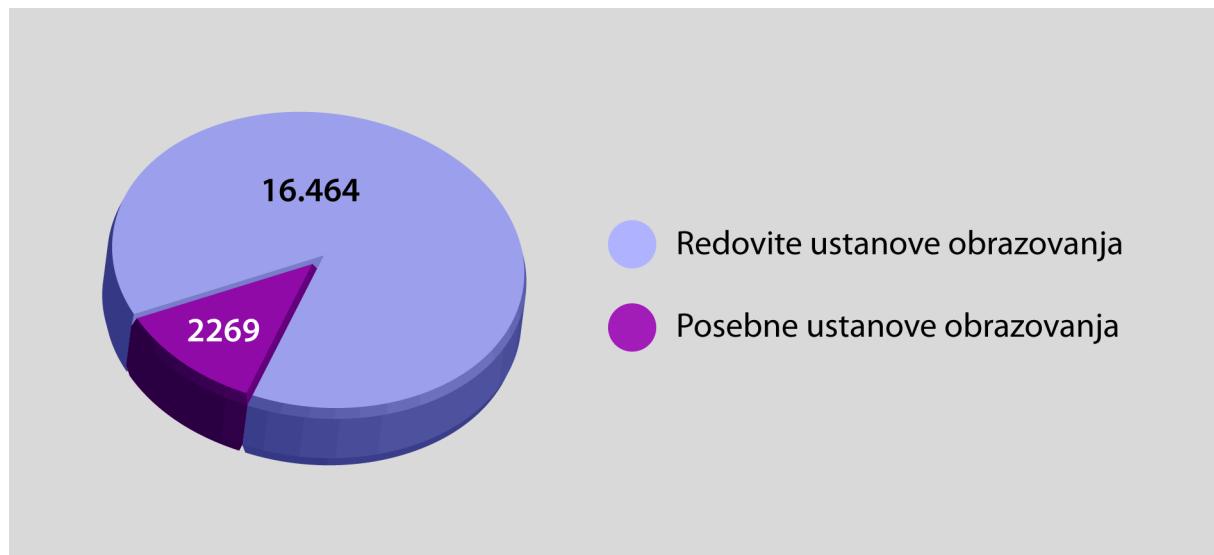
21 Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN, br. 87/2008., 86/2009., 92/2010., 105/2010., 90/2011., 16/2012., 86/2012. i 94/2013.)

22 Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (NN, br. 63/08, 90/10) i Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (NN, br. 63/08 i 90/10)

Poticanje inkluzivnog pristupa obrazovanju

Prema podacima MZOS-a, na početku školske godine 2013./2014. učenici s teškoćama u razvoju činili su udio oko 5,6% od ukupnog broja učenika osnovnih škola.²³ Pri tome je 16.464 učenika bilo uključeno u redovite, a 2.269 u posebne programe osnovnoškolskog obrazovanja.

Uključenost djece s teškoćama u razvoju u osnovnoškolsko obrazovanje u 2013./2014.

Izvor: MZOŠ prema Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013.

Od učenika integriranih u redovite razredne programe, njih 52% pohađa nastavu po prilagođenom programu, a 48% je učenika s individualiziranim pristupom poučavanja.

Uz potpunu integraciju u redovitim školama ostvaruje se i djelomična integracija koja znači da učenici s teškoćama u razvoju u posebnoj odgojno-obrazovnoj grupi svladavaju dijelove nastavnog programa, a preostali program u matičnom razrednom odjelu. U djelomičnu integraciju kao oblik školovanja uključeno je 733 učenika i učenica dok se u posebnim razrednim odjelima redovitih škola školuje 72 učenika²⁴.

Od djece koja se školuju u posebnim obrazovnim ustanovama najveći dio, njih 1.932, uključeno je u 19 osnovnih škola s posebnim programima u sustavu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta. Ostalih 337 učenika pohađa osnovne škole po posebnom programu u sustavu Ministarstva socijalne politike i mladih²⁵. Iako se regulatornim okvirom potiče uključivanje djece s teškoćama u redovite ustanove obrazovanja, prema mišljenju Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom²⁶, povjerenstva u pojedinim slučajevima upućuju djecu u posebnu ustanovu odgoja iako je najbolji interes svakoga djeteta obrazovanje u sustavu općeg obrazovanja, ali uz osnovne uvjete koji tom djetetu trebaju. Ipak, prema mišljenju Pravobraniteljice, usprkos poticanju inkluzivnog obrazovanja, ostaje potreba za

²³ Izvor: Izvješće o radu Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2013. godinu

²⁴ Izvori: Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013 i Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014) Izvješće o provedbi Strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom

²⁵ Izvor: Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013

²⁶ Ibid.

određenim brojem posebnih odgojno-obrazovnih ustanova za djecu s teškoćama, ali s jasno razgraničenim poslovima, ovlastima i financiranjem te, posljedično, s boljom unutarnjom organizacijom i kvalitetom rada.

Sustav srednjoškolskog obrazovanja čini 438 srednjih škola i njega polazi 180.114 učenika. Nema objedinjenih podataka o broju učenika s teškoćama u razvoju integriranih u redovne srednje škole. Sukladno Odluci o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u srednje škole, učenici s teškoćama u razvoju imaju pravo na direktni upis u srednju školu, a učenici s težim zdravstvenim smetnjama imaju pravo na ostvarivanje prednosti pri upisu. Učenici s osobito teškim zdravstvenim smetnjama mogu se upisati izravno s mišljenjem Odsjeka za profesionalno usmjeravanje Hrvatskog zavoda za zapošljavanje o najprikladnijem izboru programa. Učenici s teškoćama u razvoju upravo zbog svojih razvojnih teškoća često imaju ograničen izbor zanimanja. Institut direktnog upisa predstavlja značajnu prilagodbu individualnim potrebama i osigurava pristup onom obrazovanju koje će učeniku osigurati buduće potpuno uključivanje u zajednicu na ravnopravnoj osnovi s drugima. Odlukom o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u 1. razred srednje škole za svaku školsku godinu propisuju se zajednički, posebni i dodatni kriteriji upisa učenika u srednju školu. Za učenike s teškoćama u razvoju propisan je način ostvarivanja mogućnosti direktnog upisa u srednju školu. Uz rješenje Ureda državne uprave o školovanju u osnovnoj školi, ovi učenici trebaju pribaviti i mišljenje liječnika školske medicine, kao i Službe za profesionalno usmjeravanje.

Kroz mjere nadzora koje provodi Agencija za odgoj i obrazovanje, koja promptno na traženje Ureda pravobraniteljice (ali i roditelja) provodi stručno-pedagoški nadzor, Agencija prema ocjeni Pravobraniteljice²⁷ vrlo dosljedno u svojim prijedlozima mjera štiti pravo svakog učenika s teškoćama u razvoju na inkluzivno obrazovanje, te uobičajeno predlaže mjere koje trebaju dovesti do osiguravanja učenicima ovog temeljnog prava. U većini nalaza Agencije predlažu se mjere usmjerene na povećanje kompetencije nastavnika, a onda i pomnog razmatranja sposobnosti djeteta kod izrade individualnog odgojno-obrazovanog programa s detaljnom razradom strategija poučavanja i rada s djetetom. Predlaže se intenzivnije angažiranje stručnih suradnika škole, angažiranje mobilnog tima stručnjaka, stručno-pedagoško savjetovanje s Agencijom, korištenjem mogućnosti suradnje s djetetovim rehabilitatorima i stručnjacima specijaliziranim za određenu vrstu teškoća i dr. U većini provedenih nadzora Pravobraniteljica uočava uvažavanje mišljenja roditelja učenika, koje se također doživljava kao značajan faktor u procesu obrazovanja djeteta s teškoćama.

Provedba integracije u redovitom školskom sustavu

Provedba Zakonom i Državnim standardima zajamčene integracije u redovitom školskom sustavu traži operacionalizaciju podzakonskim aktima i drugim provedbenim instrumentima. U posljednjih pet godina na temelju Zakona o odgoju i obrazovanju donesen je niz provedbenih propisa²⁸ kojima se između ostalog definiraju normativi o

²⁷ Ibid.

²⁸ Pravilnik o broju učenika u redovitom i kombiniranom razrednom odjeljenju ili odgojno-obrazovnoj skupini u osnovnoj školi (NN, br. 124/09, 73/10), Pravilnik o obveznim udžbenicima i pripadajućim dopunskim nastavnim sredstvima (NN, br.

broju učenika u razredima²⁹, standardi za prosudbu udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za slijepu učenicu³⁰ te postupak utvrđivanja psihofizičkoga stanja temeljem kojeg dijete ostvaruje pravo na primjereni program obrazovanja i oblike pomoći u odgojno-obrazovnom sustavu. 2011. godine usvojen je i Nacionalni okvirni kurikulum koji uređuje odgojno obrazovnu ponudu djeci i učenicima čije mogućnosti dopuštaju praćenje posebnih programa koji se odnose na stjecanje znanja, razvijanje sposobnosti i vještina potrebnih za što neovisnije svakidašnje življenje i aktivno uključivanje u radnu okolinu i neposredno društveno okruženje. U operacionalizaciji zakonodavnog okvira kojim se osigurava dostupnost osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja učenicima s teškoćama u razvoju izostalo je, međutim, usvajanje specifičnog pravilnika koji uz reguliranje pristupa redovnim školama, propisuje uvjete i oblike potpore za inkluzivno obrazovanje. Nacrt prijedloga Pravilnika o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama izrađen je u prvom dijelu 2013. godine, no još uvijek nije usvojen pa se integracija učenika odvija prema zastarjelim pravilnicima iz 1990-ih godina³¹.

Pravilnici o školovanju učenika s teškoćama u razvoju iz 1990-ih godina tako ne razrađuju procedure, uvjete i standarde za inkluziju neophodnih oblika podrške redovnom obrazovanju poput dodatnog rada pomoćnika ili stručnjaka edukacijsko-rehabilitacijskog profila u školama, osiguranja prijevoza učenika te uporabe specifičnih nastavnih sredstava i pomagala. To se posebno odnosi na, Državnim pedagoškim standardima predviđeno, osiguranje pomoćnika u nastavi, prevoditelja znakovnog jezika i osobnog pomoćnika učenicima kojima je potrebna pomoć u učenju, kretanju i obavljanju školskih aktivnosti i zadataka. Iako Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta izdaje suglasnost za angažman asistenata u nastavnom procesu, njihova uloga, kompetencije kao ni financiranje nisu regulirani. Rad asistenata u nastavi financira se projektno temeljem mjera Nacionalne strategije izjednačavanja mogućnosti za OSI, a postojeća regulativa ne propisuje standarde njihova djelovanja kao ni postupke njihova regrutiranja i sjecanja kompetencija. Ured pravobraniteljice u svom godišnjem izvješću naglašava da projektni način financiranja pomoćnika ne omogućava kontinuitet i kvalitetu ovog oblika podrške te ne motivira na profesionalno obavljanje tog značajnog posla od strane samih pomoćnika. Prema iskustvima Ureda, roditelji djece s teškoćama se tako pritužuju i zbog različitog dnevnog opterećenja pojedinih asistenata i učestale fluktuacije³².

Usprkos problemima u standardizaciji rada, uloga pomoćnika u sustavu školstva postaje sve značajnija, a njihov broj u zadnje dvije školske godine se skoro udvostručio. Dok je u

104/2013.), Udžbenički standardi, Pravilnik o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi (NN, br. 112/10), Pravilnik o sadržaju i obliku svjedodžbi i drugih javnih isprava te pedagoškoj dokumentaciji i evidenciji u školskim ustanovama (NN, br. 32/10, 50/11, 145/11 i 85/12), Pravilnik o postupku utvrđivanja psihofizičkoga stanja djeteta, učenika te sastavu stručnoga povjerenstva (NN, br. 055/2011)

29 Sukladno standardima u osnovnoj školi u razrednom odjelu može biti do 28 učenika, a u njega mogu biti uključena najviše tri učenika s teškoćama sukladno primjerenom program obrazovanja i vrsti teškoće. a vezano uz mjerila za veličinu U redoviti razredni odjel srednjoškolskih ustanova mogu biti uključena najviše tri učenika s teškoćama. Ako je u razredni odjel uključen jedan učenik s teškoćama, razredni odjel ne može imati više od 26 učenika, s dva uključena učenika s teškoćama razredni odjel ne može imati više od 23 učenika, a s tri uključena učenika s teškoćama razredni odjel ne može imati više od 20 učenika. Razredni odjeli učenika s teškoćama, koji se obrazuju po posebnim nastavnim programima mogu imati do 10 učenika i to s dva ili iznimno tri srodnna programa obrazovanja.

30 Temeljem odobrenja MZOS-a, četiri nakladnika (Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“, Hrvatska knjižnica za slijepu, Hrvatski savez slijepih i Udrženje za unapređivanje obrazovanja slijepih i slabovidnih učenika) izrađuju udžbenike na Brailleovom pismu za potrebe slijepih učenika u osnovnim i srednjim školama.

³¹ Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN, br. 23/91) i Pravilnik o

srednjoškolskom obrazovanju učenika s teškoćama i većim teškoćama u razvoju (NN, br. 86/92)

³² Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013

školskoj godini 2010./2011. školama bilo odobreno 224 pomoćnika u nastavi/osobnih pomoćnika/prevoditelja znakovnog jezika za neposredan rad s učenicima s teškoćama u razvoju, za školsku godinu 2012./2013. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta izdalo je suglasnost za ukupno njih 406.

Tablica: Pomoćnici u nastavi i osobni pomoćnici u školskoj godini 2010./2011., 2011./2012. i 2012./2013.

Školska godina	2010./2011.	2011./2012.	2012./2013.
Broj pomoćnika	224	433	409

Izvor: MZOS, godišnja izvješća o provedbi Nacionalne strategije izjednačavanja mogućnosti za OSI

S ciljem osnaživanja lokalnih sredina za provođenje inkluzivnog obrazovanja, posebne škole za djecu s intelektualnim teškoćama zadnjih godina u svojim sredinama organiziraju mobilne timove za podršku obrazovnim ustanovama u radu s učenicima s teškoćama u razvoju. Mobilni timovi razvijaju se diljem Hrvatske i u okviru projekata Hrvatske udruge za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama "IDEM" (uz podršku MZOS, Svjetske banke te EU fondova).

U cilju osiguravanja djelotvornog obrazovanja i potpune inkluzije učenika s teškoćama u razvoju školama se odobrava dodatni rad stručnjaka edukacijsko-rehabilitacijskog profila, provodi se produženi stručni postupak, a osigurava se i prijevoz učenika (školskim vozilima, autobusima, prijevoz roditelja vlastitim vozilom ili taxi prijevoz) kao i uporaba specifičnih nastavnih materijala i pomagala koja su prilagođena vrsti potreba učenika s teškoćama razvoju³³. Većina navedenih oblika podrške, međutim, do usvajanja Pravilnika o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama još uvijek nije standardizirana.

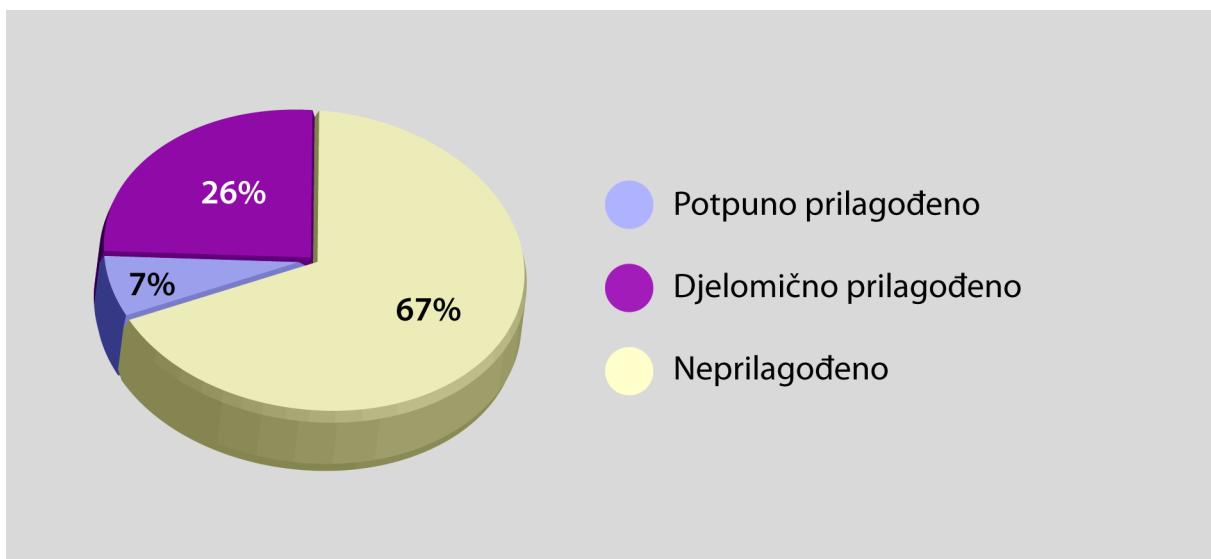
Pravobraniteljica u svom izvješću³⁴, također upozorava na predrasude odgojno-obrazovnog okruženja prema učenicima s TUR. Smatra da kurikulumi nisu dovoljno fleksibilni, a još uvijek nisu dostatno razvijeni modificirani programi niti načini poučavanja učenika s TUR, kao ni procedure vrednovanja znanja. Prema njenom mišljenju, sadašnje okruženje u srednjim školama nije dovoljno prijateljsko za učenike s TUR - ni s obzirom na poštivanje njihovih sposobnosti, zatim zbog nedovoljne podrške, pomagala i opreme, kao i zbog nepostojanja individualiziranog pristupa s diferenciranim i individualiziranim programom.

³³ Ministarstvo socijalne politike i mladih (2011) Inicijalno izvješće o provedbi Konvencije o pravima osoba s invaliditetom
³⁴ Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013

Osiguranje razumne prilagodbe

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta izvještava³⁵ da je od 2006. pa do kraja 2012. za projekt Mreža škola bez arhitektonskih barijera izdvojeno 7.082.900,00 kuna za arhitektonsku prilagodbu dječjih vrtića, osnovnih i srednjih škola. Ukupno su u okviru ovog projekta do kraja 2012. prilagođene 71 osnovne i 24 srednje škole. Od ukupno 2.119 školska objekata 42% čine prizemnice, a ostali objekti imaju jedan ili više katova. 7% je u potpunosti prilagođeno (ulaz, dizalo, sanitarni čvor, dvorana), 26% objekata je djelomično prilagođeno, a 67% neprilagođeno.

Tablica: Prilagođenost školskih objekata s jednim i više katova:

Izvor: MZOS, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013.

Prilagođeni ulaz u školsku zgradu ima 40% osnovnoškolskih objekata od čega 22% ima rampu. Kako bi se učenicima omogućilo neometano kretanje između katova 10% objekata na kat ili više katova ima dizalo ili platformu. U osnovnoškolskim ustanovama prilagođene su i sportske dvorane. Pristup bez prepreka ima 55% školskih sportskih dvorana, dizalo 1%, a u 2% škola su podizne platforme. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta donijelo je 2013. godine Odluku³⁶ o normativima prostora i opreme škola koji se primjenjuju na projekte izgradnje novih građevina i rekonstrukcije postojećih, a omogućuju ostvarivanje odgojno-obrazovnog rada u jednoj ili dvije smjene, pri čemu pri izradi projekta treba zadovoljiti uvjete za potpuno uključivanje učenika s tjelesnim invaliditetom. Gradnjom novih škola poštuju se prostorni standardi koji osiguravaju prilagođenost učenicima s motoričkim teškoćama pa se i time pridonosi unapređenju stanja glede prostorne pristupačnosti škola pojedinih područja.

Osiguranju razumne prilagodbe, ne samo prostora već i sadržaja, doprinosi projekt e-Mapa odgojno-obrazovnih ustanova u RH započet krajem 2010. godine. U okviru projekta elektroničkim mapiranjem su obuhvaćene sve osnovnoškolske i srednjoškolske ustanove u

³⁵ Izvor: Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013

³⁶ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2013) Odluka o utvrđivanju normativa prostora i opreme građevina škola, građevina školskih sportskih dvorana i školskih vanjskih igrališta

Hrvatskoj. Karta čini dio i dopunu mreži odgojno-obrazovnih ustanova RH, a vizualna je dopuna i e-Matici MZOS-a. E-Mapa je postavljena na interaktivnoj satelitskoj karti Hrvatske <http://mreza-skola.mzos.hr/> (radna verzija). Prikazuje sustav kao vizualnu mrežu ustanova osnovnih i srednjih škola i učeničkih domova i to na državnoj, županijskoj i lokalnoj razini. E-Mapa sadrži podatke više od 2.700 odgojno-obrazovnih ustanova, s detaljnim podacima o programima koji se izvode u njima, o školama koje imaju program za učenike s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, onima na jeziku i pismu nacionalnih manjina, o glazbenim i plesnim školama, o onima koje imaju produženi boravak ili cijelodnevnu nastavu ili su škole bez prostornih prepreka.

Upravo je univerzalan pristup ono što izostaje u naporima osiguranja razumne prilagodbe. Temeljem pritužbi koje dobiva s terena, Pravobraniteljica u izvješću³⁷ naglašava da arhitektonske prepreke za učenike s motoričkim i senzoričkim teškoćama nisu jedine prepreke uključivanju učenika s teškoćama u odgojno-obrazovni sustav te da je u praksi često izostaje specifična prilagodba prostora i opreme i za učenike s drugim vrstama teškoća – za učenike s kroničnim bolestima, za rad s učenicima s emocionalnim smetnjama, poremećajima u ponašanju, autizmom. Pravobraniteljica uočava i nedostatak didaktičkih pomagala (npr. akustičnih pomagala za gluhe i nagluhe, prilagođene računalne oprema i literature za slijepce učenike), kao i potrebu prilagodbe prostora za različite načine poučavanja djece i učenika ovisno o teškoćama (kutići za opuštanje i sl.).

Ospozobljavanje nastavnika

Agencija za odgoj i obrazovanje i Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih organiziraju stručno ospozobljavanje učitelja i nastavnika u osnovnim i srednjim školama za rad s učenicima s teškoćama. Po potrebi se takva edukacija osigurava za konkretnog učenika i školu. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, pored ospozobljavanja stručnjaka logopeda, edukacijskih rehabilitatora i socijalnih pedagoga, izvodi nastavu u diplomskim studijima nekih nastavničkih fakulteta te edukacije učitelja i profesora osnovnih i srednjih škola za stjecanje kompetencija za rad u inkluzivnom razredu. Na godišnjoj razini kroz edukativne programe stručnog usavršavanja, savjetovanja ili pružanja podrške u organizaciji agencija mjerodavnih za odgoj i obrazovanje u nadležnosti Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta educiran je velik broj djelatnika iz sustava odgoja i obrazovanja. U 2013. godini, u cijeloj Republici Hrvatskoj, Agencija za odgoj i obrazovanje održala je 247 stručna skupa vezana za unapređivanje odgoja i obrazovanja djece i mladih s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama na kojima je sudjelovalo 9 994 odgojno-obrazovnih djelatnika³⁸. Nadležno Ministarstvo, međutim, ne raspolaže podacima kakve su ukupne potrebe za stručnim usavršavanjem djelatnika u odgojno-obrazovnom sustavu niti postoje objedinjeni podaci o broju i vrsti formalnih programa za stručno usavršavanje djelatnika koji rade s djecom s teškoćama u razvoju i s mladima s invaliditetom.

³⁷ Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013

³⁸ Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014) Izvješće o provedbi Strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom

VISOKOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

U području visokoškolskog obrazovanja, za razliku od osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, pristup studenata s invaliditetom obrazovanju nije zakonski posebno reguliran. Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju³⁹ na općenitoj razini svim studentima jamči pravo na kvalitetan studij i obrazovni proces te garantira ravnopravnost svih pristupnika prilikom upisa na visoka učilišta. Zakonom i pripadajućim podzakonskim aktima nisu, međutim, propisani oblici niti načini ostvarivanja razumne prilagodbe za studente s invaliditetom već je to područje prepušteno autonomiji sveučilišta. Slijedom obrasca općenitog formuliranja prava studenata s invaliditetom, hrvatska sveučilišta u svoje su statute, pravilnike i vodiče za osiguravanje kvalitete unijeli ustavne odredbe o zabrani diskriminacije na bilo kojoj osnovi te spomenutu zakonsku odredbu o pravu svih studenata na kvalitetan studij.

Važan iskorak prema reguliraju specifičnih vrsta podrške za studiranje napravljen je usvajanjem sveučilišnih pravilnika kojima se uređuje ustroj i djelovanje ureda za studente s invaliditetom. Sveučilište u Zagrebu, s najvećim brojem studenata s invaliditetom, otišlo je i korak dalje pa je 2011. godine usvojilo Smjernice za izjednačavanje mogućnosti studiranja osoba s disleksijom. Također, 2012. godine četiri od sedam sveučilišta (Sveučilište u Zagrebu, Sveučilište u Zadru, Sveučilište u Rijeci, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku) su u okviru trogodišnjeg ugovora o financiranju koji se potpisuju između sveučilišta i MZOS-a odabrala cilj koji, između ostalog, predviđa olakšanje pristupa i potporu pri studiju za studente s invaliditetom⁴⁰. Još predстоji preuzimanje istog strateškog usmjerenja i od strane drugih sveučilišta i visokih učilišta.

Izostanak jedinstvene regulacije kojom se specifično određuju standardi pristupačnosti visokog obrazovanja te način i vrsta podrške studentima s invaliditetom rezultira različitim praksama polaganja ispita i nejednakim pristupom različitim potpornim uslugama poput osobnog asistenta i prijevoza. S druge strane, uvođenjem državne mature sustavno je prilagođen upisni postupak, a tijekom godina uspostavljen je nacionalni sustav pružanja različitih oblika finansijske potpore. S ciljem analize postojećeg stanja, unapređenja postojećih i razvoj novih oblika podrške te stvaranja nacionalnih standarda i smjernica za razvoj pristupačnosti visokog obrazovanja studentima s invaliditetom od 2010. godine provodi se Tempus projekt "Education for Equal Opportunities at Croatian Universities – EduQuality. U okviru projekta nastao je i dokument *Osiguravanje minimalnih standarda pristupačnosti visokog obrazovanja za studente s invaliditetom u Republici Hrvatskoj* koji je ukazao na trenutačno stanje, identificirao probleme i ponudio preporuke za osiguravanje jednakih mogućnosti u sustavu visokog obrazovanja na području cijele Hrvatske.

³⁹ Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (NN, br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13 i 139/13)

⁴⁰ Izvor: Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013

Upisi, nastava i polaganje ispita

Nakon uvođenja državne mature u 2009./2010. akademskoj godini, upisni postupak na visoka učilišta u nadležnosti je Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja (NCVVO), koji osigurava prilagodbu ispitne tehnologije. Studentima s invaliditetom tako je prilagođen upisni postupak, što je značajan korak naprijed za izjednačavanje mogućnosti za OSI⁴¹. Problem je kod dodatnih provjera znanja i sposobnosti koja se provode na visokim učilištima, a koja nisu regulirana na nacionalnoj razini. Individualizirano prilagođeni način provjere provode samo neka sveučilišta i to prema različitoj proceduri. Pojedina sveučilišta osiguravaju kandidatima s invaliditetom (tjelesno oštećenje 60% i više) pravo na prednost pri upisu.

U odnosu na ukupan broj upisanih studenata (194.187) u akademskoj godini 2010/2011 upisanih studenata s invaliditetom bilo je 0,13%. Ako uzmemmo u obzir samo studente koji su upisani uz potporu MZOS i za osobne potrebe (138.207), bez stranih državljanina i izvanrednih studenata, udio studenata s invaliditetom iznosi 0,18%. MZOS ne vodi podatke o broju i postotku studenata s invaliditetom po spolu i područjima studiranja, već samo po pojedinim visokim učilištima⁴².

Tablica: Studenti s invaliditetom

Školska godina	2008./2009.	2009./2010.	2010./2011.	2011./2012.	2012./2013.
Upisanih studenata s invaliditetom	219	272	254	289	298

Izvori: MZOS, godišnja izvješća o provedbi Nacionalne strategije izjednačavanja mogućnosti za OSI, Inicijalno izvješće o provedbi Konvencije o pravima osoba s invaliditetom

Iako oblici prilagodbe za studente s invaliditetom ovisno o njihovom oštećenju nisu do kraja definirani zakonskim aktima, postoji niz pozitivnih propisa kojima je nedvojbeno utvrđena obveza njihova provođenja. Pravobraniteljica u svom izvješću posebno ističe specifičnost poremećaja deficitne pažnje i hiperaktivnosti (ADHD), koji u interakciji s elementima okoline otežavaju sudjelovanje osobe u aktivnostima na ravnopravnoj osnovi s drugima. Kao neke od mogućih prilagodbi koje se omogućavaju studentima s ADHD poremećajem iz zagrebačkog ureda za studente s invaliditetom istaknuli su zamjenu pisanih ispita usmenim, ondje gdje je to s obzirom na narav predmeta moguće, produljenje vremena pisanja ispita, dostavljanje nastavnih materijala ranije kako bi student mogao lakše pratiti predavanje te produžavanje roka za predaju radova za 25 %⁴³.

Uslijed nedostatka sustavnog rješenja podrške za studente s invaliditetom, osiguravanje potrebne podrške prepušteno je dobroj volji pojedinih nastavnika što može dovesti do diskriminacije propuštanjem razumne prilagodbe ili do snižavanja akademskih standarda. Prema mišljenju Pravobraniteljice, potrebno je adresirati problem na nacionalnoj razini, a visoka učilišta trebala bi u svoje akte unijeti odredbe kojima će se regulirati odnos prema

⁴¹ Izvor: Osiguravanje minimalnih standarda pristupačnosti visokog obrazovanja za studente s invaliditetom u RH (2013).

⁴² Izvor: Ministarstvo socijalne politike i mladih (2011) Inicijalno izvješće o provedbi Konvencije o pravima osoba s invaliditetom

⁴³ Izvor: Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013

studentima s invaliditetom te vrste i načine ostvarivanja razumne prilagodbe. Pravobraniteljica ističe i potrebu edukacije nastavnog osoblja, upućujući na mrežne stranice TEMPUS projekta EduQuality u sklopu kojeg je izrađena serija priručnika o uključivanju studenata s invaliditetom na visoka učilišta: <http://www.eduquality-hr.com>.

U okviru tog projekta provodi se i edukacija nastavnika te stručnih i administrativnih djelatnika na sveučilištima o radu sa studentima s invaliditetom i načinima prilagodbe njihovim mogućnostima. Za provođenje radionica na sveučilištima educirane su 22 osobe, no većina nastavnika i drugih djelatnika ostaje nedovoljno senzibilizirana i educirana za pružanje primjerene potpore studentima s invaliditetom. Isto tako, većina nastavnika nije u mogućnosti adekvatno odgovoriti na teškoće studenata s invaliditetom tijekom izvođenja nastave, a koje mogu biti vezane uz neprilagođeni nastavni proces, manjak pripremljenih nastavnih materijala za lakše praćenje predavanja ili izvođenje vježbi, nemogućnost zapisivanja, odsutnost s nastave zbog nepristupačnosti prostora ili rehabilitacije i/ili hospitalizacije⁴⁴.

U okviru istog projekta EduQuality na sveučilištima koji su projektni partneri osigurana je oprema za studente s oštećenjima vida i sluha, dok takva pomoćna tehnologija uglavnom nije dostupna na ostalim (većini) visokim učilištima. Pojedina visoka učilišta osiguravaju individualizirano prilagođeni način polaganja pismenih ispita (produljeno vrijeme pisanja, uvećani tisk), ali ne postoji usustavljena individualizirana procedura na nacionalnoj razini niti se ta praksa provodi na svim visokim učilištima. U okviru istog projekta pokrenut je sveučilišni kolegij „Vršnjačka potpora studentima s invaliditetom“, u okviru kojeg studenti s invaliditetom mogu ostvariti potporu vršnjaka asistenata. No, ni ovaj oblik potpore ne provodi se na svim visokim učilištima niti je sustavno riješen problem asistencije studentima s težim oblicima invaliditeta.

Pravobraniteljica u svom izješču⁴⁵ upozorava i na još jedan problem, primijećen u praksi - ne postoji stručna služba koja bi ocijenila jesu li teškoće koje proizlaze iz zdravstvenog stanja i/ili invaliditeta tolike i takve da ni uz odgovarajuću podršku i razumnu prilagodbu student neće moći ispuniti očekivane akademske standarde pa sukladno tome niti uz daljnju razumnu prilagodbu obavljati radne zadatke koji se očekuju od osobe koja je stekla određeno zvanje.

Potpore studentima s invaliditetom

Usprkos nepostojanju zakonske regulative, na većini hrvatskih sveučilišta do 2014. godine ustrojeni su uredi za studente s invaliditetom, a praksa njihova postupanja postepeno se razvija. Praksa i uobičajena procedura Ureda za studente s invaliditetom Sveučilišta u Zagrebu je da se student s invaliditetom ne mora registrirati prilikom upisa na fakultet nego u bilo kojem trenutku kad mu zbog oštećenja zatreba neki oblik podrške ili prilagodbe⁴⁶. Invaliditet se, kako napominje Pravobraniteljica, uostalom može pojaviti i

⁴⁴ Izvor: Osiguravanje minimalnih standarda pristupačnosti visokog obrazovanja za studente s invaliditetom u RH (2013).

⁴⁵ Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izješće o radu 2013

⁴⁶ U slučaju da student temeljem svog oštećenja zatraži određenu prilagodbu ili podršku uz pomoć koje bi mu se omogućilo obrazovanje na jednakoj osnovi s drugim studentima bez invaliditeta, student osobno mora podnijeti zahtjev i to izravno Uredu za studente s invaliditetom ili koordinatoru za studente s invaliditetom koji onda zahtjev upućuje Uredu. Zahtjev treba biti potkrijepljen odgovarajućom medicinskom i drugom dokumentacijom. Temeljem te dokumentacije i individualnog

nakon upisa i u bilo kojoj fazi studiranja odnosno života. U razvoju prakse pružanja potpore studentima s invaliditetom, specifična pitanja i situacije rješavaju se u okviru rada studentskih savjetovališta, preko koordinatora za studente s invaliditetom ili putem povjerenstava ili povjerenika za studente s invaliditetom. U slučaju registriranih studenata s invaliditetom, koordinator/ica za studente s invaliditetom predmetnim nastavnicima šalje obavijest da su među njihovim studentima i oni s određenim oštećenjem i da im je potrebna određena prilagodba. Uloga koordinatora je da bude kontakt osoba kojoj se studenti mogu obratiti radi ostvarivanja svojih prava vezanih uz prilagodbu nastave i ispita te ostalih pitanja vezanih uz studente s invaliditetom. Na sveučilištima s uspostavljenim radom ureda za studente s invaliditetom, povjerenstava i koordinatori djeluju kao stručne i potporne institucije uredu.

Iako ovo predstavlja značajan korak u poboljšanju iskustva studiranja studentima s invaliditetom, na nekim hrvatskim sveučilištima novoosnovane službe nemaju odgovarajuće resurse za rad, dok na nekim sveučilištima službe djeluju samo na razini sveučilišta, a ne i na razini fakulteta ili drugih sastavnica. Zbog toga mnogi studenti s invaliditetom ostaju zakinuti za informacije o svojim pravima i resursima koji su im na raspolaganju. Nije još osnovana nijedna služba za pružanje potpore studentima s invaliditetom na hrvatskim veleučilištima i visokim školama⁴⁷. Na pojedinim sveučilištima i fakultetima osnovana su studentska savjetovališta radi pružanja psihološke potpore studentima, no problem im predstavljaju ljudski resursi. Ostala visoka učilišta nemaju takva savjetovališta.

Prostorna prilagodba i studentska prava

Prema istraživanju Ureda pravobraniteljice provedenom 2012. godine oko 40 % ustanova visokog obrazovanja ima osnovne elemente pristupačnosti, a samo 30 % ih je djelomično pristupačno. Elementi pristupačnosti za slike, gluhe i gluhoslijepe osobe gotovo da ni ne postoje. Problem se često javlja kod zgrada koje su spomenici kulture pa imaju dugotrajne procedure prilagodbe, dok se kod izgradnje novih ili renoviranja postojećih zgrada ponekad ne poštuju važeći propisi o pristupačnosti⁴⁸. Izostanak reguliranog i kapacitiranog sustava potpore studentima u praksi rezultira nejasnoćama u raspodjeli odgovornosti financiranja uklanjanja arhitektonskih barijera i izraženim problemom nepristupačnosti visokoškolskih ustanova, mišljenje je Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom⁴⁹. Problem prilagođenosti javnoga prijevoza osobama s invaliditetom nigdje nije u potpunosti riješen niti su visoka učilišta implementirala sustavna i dostatna rješenja.

Što se tiče smještaja, stariji studentski domovi rijetko imaju prilagođen pristup studentima s invaliditetom, dok novozgrađeni domovi većinom imaju riješen pristup. Dio učilišta nema sobe prilagođene studentima s invaliditetom, a kod onih koji ih imaju radi se o nedovoljnem broju. Samo Sveučilište u Zagrebu djelomično rješava problem pomoći u

razgovora sa studentom, Ured za studente s invaliditetom izrađuje preporuku koju upućuje fakultetu (prodekanu za nastavu i studente te koordinatoru za studente s invaliditetom) uz dostavu i studentu. Ukoliko se student ne slaže s odlukom Ureda za studente s invaliditetom, može uputiti žalbu Povjerenstvu za studente s invaliditetom (Izvješće o radu Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2013.).

⁴⁷ Osiguravanje minimalnih standarda pristupačnosti visokog obrazovanja za studente s invaliditetom u RH, 2013.

⁴⁸ Ibid

⁴⁹ Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013

zadovoljavanju osnovnih životnih potreba studenata s invaliditetom smještenih u studentskom domu, dok ostala visoka učilišta još ne adresiraju ovaj problem⁵⁰.

Za akademsku godinu 2012./2013. Nacionalna zaklada za potporu učeničkom i studentskom standardu je dodijelila ukupno 54 stipendije studentima s invaliditetom u mjesecnom iznosu od tisuću kuna⁵¹. Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom upozorava⁵², međutim, da studenti koji primaju stipendiju gube pravo na osobnu invalidninu. Kako je namjera stipendije da se nadoknade troškovi studiranja koji proizlaze iz invaliditeta, a svrha osobne invalidnine je pokrivanje osobnih troškova koji proizlaze iz invaliditeta, Pravobraniteljica smatra da su studenti s invaliditetom neopravdano onemogućeni u ostvarivanju obaju prava.

Nadalje, u sustavu potpora MZOS-a za troškove prijevoza studenata s invaliditetom u 2013. godini bilo je 112 korisnika – studenata s invaliditetom u mjesecnom iznosu u visini od 500 kuna. Prema mišljenju Ureda pravobraniteljice, taj iznos međutim ne rješava njihove potrebe za prijevozom jer je njima prijevoz moguć samo specijalno prilagođenim vozilima za prijevoz osoba koja se kreću uz pomoć invalidskih kolica i koji najčešće nisu u mogućnosti koristiti javni gradski prijevoz, tim više što on u većini sveučilišnih gradova nije pristupačan za osobe s invaliditetom. Tijekom 2013. godine u sustavu potpore za naknadu dijela troškova školarine bilo je ukupno 9 studenata poslijediplomskih studija s invaliditetom. Također, svi studenti s invaliditetom imaju pravo na subvencioniranu studentsku prehranu.

Kroz opće akte MZOS-a omogućena je prednost (dodatni bodovi) pri smještaju studenata s invaliditetom u studentske domove studentskih centara u Republici Hrvatskoj te izravan smještaj za studente s invaliditetom od 1. do 5. kategorije invaliditeta (iznad 50% tjelesnog oštećenja), uključujući i studente s invaliditetom na poslijediplomskome sveučilišnom studiju. Nisu, međutim, definirani kriteriji gubitka prava na smještaj, što može dovesti do nedostatka smještaja za novoupisane studente s invaliditetom.

Znatan broj pritužbi studenata s invaliditetom u 2013. godini Pravobraniteljici⁵³ odnosio se na teškoće u ostvarivanju stipendije, smještaja u studentski dom i upisa na prvu godinu studija. Većina tih problema bila je posljedica nedostatne informiranosti samih studenata o propisanim postupcima i njihovim rokovima. To i ne čudi s obzirom da su informacije važne studentima i budućim studentima s invaliditetom na većini visokih učilišta nedostatne, razjedinjene i neprilagođene njima⁵⁴. Visoka učilišta ne osiguravaju ni sustavno provođenje dodatnog informiranja i savjetovanja o izboru studija, a u svrhu donošenja informirane odluke o upisu na studij.

⁵⁰ Osiguravanje minimalnih standarda pristupačnosti visokog obrazovanja za studente s invaliditetom u RH, 2013.

⁵¹ MZOS je u akademskoj 2012./2013. godini ukinuo kategoriju stipendija namijenjenih studentima s invaliditetom i prenio ih u nadležnost Nacionalne zaklade za potporu učeničkom i studentskom standardu. No, natječaj je raspisan tek u travnju i to nakon intervencije pravobraniteljice. Iako je osigurano 60 stipendija po 1000 kuna, javilo ih se samo 54, vjerojatno zbog kasnog raspisivanja(Izvješće o radu Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2013.).

⁵² Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013

⁵³ Ibid

⁵⁴ Osiguravanje minimalnih standarda pristupačnosti visokog obrazovanja za studente s invaliditetom u RH, 2013.

ISKORACI KOJE DONOSE NOVI STRATEŠKI DOKUMENTI

Postojeći strateški dokumenti, uključujući i one istekom provedbe, koji su u proteklom desetljeću uokvirili djelovanje na zaštiti prava OSI i djece te usmjerili razvoj odgojno-obrazovnog sustava uspostavili su osnovne preduvjete inkluzivnog obrazovanja na svim razinama. Regulativa koja se razvila temeljem tih dokumenata omogućila je integraciju djece s teškoćama u hrvatske vrtiće i škole te otvorila put za intenzivniju integraciju mladih s invaliditetom na sveučilišta i učilišta. Praksa u kojoj se realiziraju ciljevi i odredbe strateških dokumenata i regulative, međutim, ukazuje na potrebe ostvarenja univerzalne razumne prilagodbe vrtića, škola i fakulteta te sustavnog osiguranja podupirućeg usluga učenicima s teškoćama i studentima s invaliditetom. U 2014. usvojiti će se novi strateški dokumenti usmjereni zaštite prava djece i razvoju sustava obrazovanja koji će odgovoriti na identificirane potrebe i otići korak dalje od stvaranja uvjeta za uspostavu inkluzivnog obrazovanja.

Nacrt nove Nacionalne strategije za prava djece⁵⁵ stoga kao cilj postavlja unapređenje inkluzivnog odgoja i obrazovanja djece s teškoćama u razvoju. Taj cilj razrađuje kroz edukaciju stručnjaka u odgojno-obrazovnom sustavu te osiguranje mobilnih stručnih timova i/ili osobnog asistenta što su sve mjere podudarne onima tekuće Nacionalne strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom. Uz to, Nacionalna strategija za prava djece predviđa mjere za uspostavljanje nediskriminirajućeg modela vrednovanja obrazovnih postignuća učenika s teškoćama, osiguranje uvjeta za prevenciju strukturalnog nasilja i bilo kojeg drugog oblika diskriminacije učenika s teškoćama u razvoju, osiguranje vertikalne i horizontalne koordinacije relevantnih sustava, razvoj sustav zaštitnih radionica za strukovno osposobljavanje učenika s teškoćama te uvođenje instituta „ključnog stručnjaka“ koji čini poveznicu između roditelja i svih onih koji su uključeni u proces stručne brige o djetetu.

Strateško promišljanje inkluzivnog obrazovanja na svim razinama iz perspektive školskog sustava donosi nova Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije koju je Vlada u lipnju 2014 uputila na saborsku proceduru⁵⁶. Ova Strategija usmjerava preobrazbu i trajno unapređivanje rada odgojno-obrazovnih ustanova te postavlja važne generičke ciljeve povećanja kvalitete nastave i rada učitelja te unapređenje upravljanja odgojno-obrazovnim ustanovama čijom realizacijom se stvaraju preduvjeti uspješne inkluzije učenika s teškoćama u razvoju u redovni odgojno-obrazovni sustav. Prepoznajući važnost sinergije različitih sustava za ostvarenje inkluzije, među mjerama ova Strategija najavljuje donošenje jedinstvenog zakon o pravima osoba s invaliditetom u područjima obrazovanja, socijalne skrbi i zdravlja .

Kao zaseban cilj Strategija postavlja razvoj cjelovitog sustava podrške učenicima, a njegovu realizaciju predviđa kroz uspostavljanje standardiziranih mehanizama rane identifikacije razvojnih potreba i mogućih teškoća djece te razvoj mehanizama rane intervencije, identifikacije, savjetovanja i praćenja u vrtićima, školama i učeničkim domovima. U tu svrhu predviđa mjere kojima će osigurati kadrovske finansijske i prostorne uvjete u vrtićima i

55 Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014) Nacrt prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj 2014. - 2020

56 Vlada Republike Hrvatske (2013) Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije RH do 2020.

osnovnim školama za provođenje standardiziranih postupaka rane identifikacije teškoća kod djece, unaprijediti regulaciju koja definira ulogu članova stručnog tima vrtića i sastav stručnog povjerenstva za utvrđivanja spremnosti djece za osnovnu školu, organizirati sustav individualnog savjetovanja učenika s provoditeljima obrazovnog procesa kao i s relevantnim stručnjacima, uključiti savjetodavni rad s učenicima u učiteljsku normu i normu razrednika te uvesti učinkovite školske (domske) procedure koje pospješuju kontinuiranu suradnju između obrazovnih profesionalaca kao i između ustanova.

U svrhu usustavljanja podrške učenicima Strategija predviđa osiguranje resursa za poludnevni boravak tijekom kojega se provodi produženi stručni postupak, uspostavu pravednog i učinkovitog sustava odobravanja, angažiranja, financiranja, edukacije i licenciranja obrazovnih asistenata te osmišljavanje grupe vršnjačke potpore i njihovo ugrađivanje ih u školski (domski) kurikulum. Razvoj odgojno-obrazovnih ustanova kao prijateljskog okruženja za djecu i učenike s teškoćama planira se provesti kroz eliminaciju prostornih prepreka u vrtićima, školama i učeničkim domovima, prilagodbu prostora djeci i učenicima s motoričkim i senzoričkim teškoćama, ali i kroz senzibilizaciju djece, učenika, njihovih roditelja i zaposlenika vrtića, škola i učeničkih domova za specifične potrebe djece i učenika s teškoćama i za ulogu odgojno-obrazovnih institucija u njihovom zadovoljavanju.

Kako bi se osigurali dostatni kapaciteti cjelovitog sustava podrške djeci i učenicima, Strategijom se planira zaposliti potreban broj stručnih suradnika s naglaskom na psihologe, stručnjake edukacijsko-rehabilitacijskog profila i pedagoge te razvijati programe inicijalnog obrazovanja i usavršavanja stručnih suradnika. Planirano je unapređivanje sustava obrazovanja i stručnog usavršavanja odgajatelja, učitelja i nastavnika, tako da oni dobiju kompetencije potrebne za pružanje različitih oblika podrške svoj djeci i učenicima, uključujući i oblike podrške djeci i učenicima s teškoćama. Uz izgradnju kapaciteta u samim odgojno-obrazovnim ustanovama uspostaviti će se mreža ustanova koje se bave inkluzivnim odgojem i obrazovanjem, transformirati će se određeni broj odgojno-obrazovnih ustanova u centre kompetentnosti na području inkluzivnog obrazovanja i uspostaviti će se funkcionalne mreže mobilnih stručnih timova. Plan je da takva mreža ustanova ujedno funkcioniра i kao sustav potpore školama i učiteljima.

Uz osiguranje potpore integraciji u redovitom obrazovanju, Strategija prepoznaje važnost unapređenja rada odgojno-obrazovnih ustanova u kojima se ostvaruju posebni programi obrazovanja za učenike s teškoćama. S obzirom da su ove ustanove pod ingerencijom nekoliko ministarstava, Strategijom se teži unaprijediti njihovu organizaciju i kvalitetu rada što će se postići razgraničavanjem poslova, ovlasti i financiranja. Važan razvojni smjer koji posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama postavlja Strategija je proširenje djelatnosti pružanjem edukacijsko-rehabilitacijske potpore redovnom sustavu odgoja i obrazovanja, ali i stručne podrške roditeljima. Transformacijom ustanova u centre podrške za ranu intervenciju, edukaciju, rehabilitaciju i dijagnostiku planira se stvoriti mjesta u zajednicama gdje će učenici s teškoćama dobiti besplatnu pomoć i rehabilitacijske postupke, a roditelji i učitelji stručni savjet i pomoć. Uz transformaciju se veže i formiranje mobilnih stručnih timova i osnivanje zaštitnih radionica za osposobljavanje učenika za zanimanja usklađena s potrebama života i tržišta rada.

Na kraju, Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije predstavlja prvi dokument koji obuhvatno uređuje obrazovnu integraciju studenata s invaliditetom. S ciljem osiguranja minimalnih standarda pristupačnosti visokih učilišta studentima s invaliditetom, Strategija predviđa mjere kojima će se osigurati nacionalni sustav financiranja, regulirati i studentima s invaliditetom prilagoditi prijavne i upisne procedure, kao i izvođenje nastave i provjera znanja te provesti edukacija nastavnika. Kako bi se studentima osigurala sustavna potpora za punopravno sudjelovanje u obrazovnom procesu, u mjere je uvršteno i osiguranje asistenta, pomoćne tehnologije i prijevoza, osnivanje i djelovanje ureda ili stručnih službi za osobe s invaliditetom te postizanje prostorne pristupačnosti primjenom univerzalnog dizajna.

IZVORI PODATAKA I LITERATURA

Popis analiziranih dokumenata:

Državni standard predškolskog odgoja i naobrazbe (NN broj 63/08, 90/10)

Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (NN, br. 63/08, 90/10)

Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (NN, br. 63/08 i 90/10)

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (NN -Međunarodni ugovori, br. 6/07, 3/08 i 5/08)

Konvencija o pravima djeteta (NN- Međunarodni ugovori, br. 12/93, 20/97)

Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2010) Okvir za praćenje provedbe Nacionalne strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine

Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014) Nacrt prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj 2014. - 2020

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2005) Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005-2010.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2013) Odluka o utvrđivanju normativa prostora i opreme građevina škola, građevina školskih sportskih dvorana i školskih vanjskih igrališta

Pravilnik o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN, br. 151/05, 61/07)

Pravilnik o obveznim udžbenicima i pripadajućim dopunskim nastavnim sredstvima (NN, br. 104/2013.)

Pravilnik o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi (NN, br. 112/10)

Pravilnik o sadržaju i obliku svjedodžbi i drugih javnih isprava te pedagoškoj dokumentaciji i evidenciji u školskim ustanovama (NN, br. 32/10, 50/11, 145/11 i 85/12)

Pravilnik o postupku utvrđivanja psihofizičkoga stanja djeteta, učenika te sastavu stručnoga povjerenstva (NN, br. 055/2011)

Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN, br. 23/91) i Pravilnik o srednjoškolskom obrazovanju učenika s teškoćama i većim teškoćama u razvoju (NN, br. 86/92)

Pravilnik o broju učenika u redovitom i kombiniranom razrednom odjeljenju ili odgojno-obrazovnoj skupini u osnovnoj školi (NN, br. 124/09, 73/10)

Ustav Republike Hrvatske (NN, br. 85/10 – pročišćeni tekst)

Vlada Republike Hrvatske (2006) Nacionalni plan aktivnosti za prava i interesu djece od 2006. do 2012. godine.

Vlada Republike Hrvatske (2007) Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine (NN, br. 63/07)

Vlada Republike Hrvatske (2013) Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije RH do 2020.

Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN, br. 85/08, 112/12)

Zakon o prostornom uređenju i gradnji (NN, br. 76/07)

Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju (NN, broj 10/1997., 107/2007. i 94/2013.)

Zakon o socijalnoj skrbi (NN br. 33/2012, 46/ 2013 i 49/2013)

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN, br. 87/2008., 86/2009., 92/2010., 105/2010., 90/2011., 16/2012., 86/2012. i 94/2013.)

Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (NN, br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13 i 139/13)

Konzultirana izvješća i sekundarni izvori:

Kekez Košto, A. (2012). Analiza implementacije UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u Hrvatskoj. Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.

Ministarstvo socijalne politike i mladih (2011) Inicijalno izvješće o provedbi Konvencije o pravima osoba s invaliditetom

Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014) Izvješće o provedbi Strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine u 2013. godini

Ministarstvo socijalne politike i mladih (2013) Izvješće o provedbi Strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine u 2012. godini

Ministarstvo socijalne politike i mladih (2012) Izvješće o provedbi Strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine u 2011. godini

Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2011) Izvješće o provedbi Strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine u 2010. godini

Osiguravanje minimalnih standarda pristupačnosti visokog obrazovanja za studente s invaliditetom u RH (2013).

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (2013) Izvješće o radu 2013

UNICEF (2013) Stanje djece u svijetu 2013: Djeca s teškoćama u razvoju

Web stranice:

Ministarstvo socijalne politike i mladih: www.mspm.hr

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta: <http://public.mzos.hr/>

Agencija za odgoj i obrazovanje <http://www.azoo.hr/>

Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom u RH : <http://www.posi.hr/>

Program Ujedinjenih naroda za razvoj u Hrvatskoj: www.hr.undp.org

Državni zavod za statistiku: <http://www.dzs.hr/>

UNICEF Hrvatska: <http://www.unicef.hr/>

Udruga roditelja djece s posebnim potrebama - Put u život – PUŽ: www.udrugapuz.hr

Udruga za promicanje inkluzije: www.inkluzija.hr

Udruga studenata s invaliditetom „KORAK“: www.udrugakorak.hr

Udruga za promicanje kvalitetnog obrazovanja mladih s invaliditetom “ZAMISLI“:
www.zamisli.hr

Hrvatska udruga za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama „IDEM“: www.idem.hr

Bubamara – udruga osoba s invaliditetom: www.bubamara.hr

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: <http://www.erf.unizg.hr/> i
Studijski centar socijalnog rada <http://www.pravo.unizg.hr/sCSR>

Portal za škole: www.skole.hr

Za više informacija:

Hrvatski savez gluhoslijepih osoba Dodir - Nositelj projekta

Vodnikova 8
HR- 10 000 Zagreb
Tel/Fax (+385) 1 487 5431
E-mail: dodir@dodir.hr
Web: <http://dodir.hr/>
<http://dodir.hr/ipa/>

Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih

Radnička cesta 37b
10 000 Zagreb
Web: <http://asoo.hr/defco/>
E-mail: defco@asoo.hr

Za više informacija o EU fondovima:

Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije

www.struktturnifondovi.hr

Grafičko oblikovanje i tisk: ITG d.o.o

Pripremili: Anka Kekez Koštro, Tajana Uzun
(Hrvatski savez gluhoslijepih osoba Dodir)

Lipanj, 2014., Zagreb

